DOI: 10.33498/louu-2022-02-009

Актуальна тема номера:

“ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ЧИННИК ТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ДОКТРИНА ІНСТИТУТІВ І ГАЛУЗЕЙ ПРАВА” (ПРОДОВЖЕННЯ)

І. Правова доктрина України: методологічні аспекти

Олексій Ющик

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
головний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(Київ, Україна)
al-yus@i.ua

УДК 340.11

ПРО “ПОСТКЛАСИЧНУ ТЕОРІЮ ПРАВА” ТА ЇЇ НАУКОВУ НОВИЗНУ

Анотація. У статті здійснюється критичний аналіз наукової новизни запропонованої І. Честновим так званої “посткласичної теорії права”. Відзначається, що автор цієї теорії критично сприймає основні напрями праворозуміння з точки зору посткласичної методології як радикальної критики епохи модерну. Він пропонує орієнтуватися у пізнанні юридичної реальності не лише на раціональний, а й на лінгвістичний, антропологічний і прагматичний підходи в контексті діалогічної методології. Відтак право розглядається не в статиці, а в динаміці процесу відтворення правової реальності з урахуванням особистості індивіда. Таким чином, заперечується класична юриспруденція як “нелюдська”, така, що знеособлює людей до правового статусу, не беручи до уваги їхні інтереси, потреби, механізми соціалізації.

Критично з позицій діалектичної логіки у статті оцінюється розуміння І. Честновим поняття наукової новизна як лише новизни концептуального рівня, яка, на його думку, притаманна посткласичній теорії права. Так само з точки зору діалектики права критикується метафізичний характер діалогічної методології щодо дихотомічного підходу до інновацій у праві. Звернено увагу на трактування понять системи права та правової системи. Критично оцінено твердження автора про функціонально значуще для усього соціуму правило поведінки, яким автор вважає

© Олексій Ющик, 2022

заборону вбивства в усіх суспільствах, та його уявлення щодо реалізації права поза правовідносинами.

Розглянуто також міркування автора "посткласичної теорії" щодо відношення понять "право" і "суб'єкт права" та останнього з поняттям "правовий статус", висловлено критичні зауваження з приводу цих міркувань. Критично оцінено його уявлення про поняття прав та обов'язків і визнання суб'єкта права як первинного елемента правової системи. Зроблено загальний висновок, що у пошуках виходу з триваючої кризи праворозуміння помітно визначається тенденція відходу від позитивістських трактовок права у напрямі до соціологічного і діалектичного праворозуміння.

Ключові слова: посткласична теорії права; право; суб'єкт права; правовий статус; система права.

Пошуки виходу з триваючої кілька десятиліть кризи праворозуміння не можуть не продукувати нових ідей, підходів і концепцій теорії права. Одним із свідчень на підтвердження цього є так звана посткласична теорія права, автор якої І. Честнов пропонує нову, *посткласичну методологію*, враховуючи зміни у філософському знанні та соціології, які називають ситуацією постмодерну посткласикою, зміни, що торкнулися також юриспруденції[1].

Постмодернізм сам собою, як відзначає автор, – це радикальна критика епохи модерну, включаючи й праворозуміння із його трьома (або чотирма, якщо рахувати історичну школу права) основними напрямами. Відповіді на виклик постмодерну пропонує посткласична епістемологія, зокрема й теорія права в особі А. Полякова, О. Тимошиної, А. Стовби, В. Павлова, М. ван Хука, А. Кауфмана, П. Шлага, з певними застереженнями Д. Кеннеді і деяких інших. Посткласика не заперечує наукову раціональність як постмодерністи, однак переглядає її, наприклад, як комунікативну або діалогічну.

Посткласична епістемологія (теорія пізнання) теорії права пропонує, за словами названого автора, 'застосування до опису та пояснення юридичної реальності трьох "поворотів" у гуманітарному знанні: лінгвістичного, антропологічного і прагматичного'. Звідси зроблено висновок, що 'право – це текст (у постструктуралістському трактуванні цього терміна), створюваний людиною і відтворюваний діями й ментальними уявленнями людей'[2]. Право, таким чином, розглядається не як статична структура, що звернена або до безособистісного індивіда (методологічний індивідуалізм теорії природного права), або до волі законодавця (юридичний позитивізм), або до основної норми (нормативізм у праві), а процес відтворення правової реальності.

[1] Илья Честнов, *Постклассическая теория права* (Алеф-Пресс 2012).
[2] Там само.

www.pravoua.com.ua

Відмінність свого підходу до праворозуміння від інтегративної теорії (не інтегральної, яка розробляється А. Поляковим на основі теорії комунікації)[3], І. Честнов бачить у тому, що механічне об'єднання юснатуралізму, позитивізму та соціології (й історичного виміру) не є новим підходом і не відрізняється від суми елементів, які його утворюють. Багатогранність і багатоаспектність правової реальності, її визнання становить дещо інше порівняно з механічною інтеграцією класичних типів праворозуміння.

Свою концепцію автор засновує на діалогічній методології. У ній діалог є взаємообумовленістю протилежних моментів соціальних дихотомій (повинне і суще, ідеальне і матеріальне тощо), що виявляє себе у взаємодіях між конкретними людьми, у прийнятті точки зору іншого (як у фактичній інтеракції, так і в мисленому співвіднесенні себе з іншими, що супроводжує взаємодію); діалог, як 'зміст соціальності: без діалогу неможлива ані свобода, ані соціалізація, ані колективні дії'. На думку І. Честнова, діалогічна методологія дає змогу прояснити зняття 'дихотомії (антиномії) структура – особистість, основного питання соціальної філософии'. Хто, як і чому продукує правову іновацію, з яких етапів складається цей процес – одне з найважливіших питань, на яке автор шукає відповідь, стверджуючи, що 'звести все до волі законодавця – профанація. Як, зрештою, і до "об'єктивності" історичної необхідності'[4].

За словами автора, 'внесення іновацій у правову реальність – це діяльності правлячої еліти й референтної групи, на першому етапі, та широких народних мас щодо легитимації нововведення, на другому'[5]. Власне кажучи, в цьому й полягає антропологізм запропонованої діалогіки права: правову реальність відтворюють, включаючи інновації, люди своїми діями і психічними ментальними процесами. Тому без аналізу того, як сприймають право люди й діють відповідно або всупереч правовим приписам, неможлива адекватна наука про право.

Уся класична юриспруденція, пише І. Честнов, як не парадоксально, "нелюдська": вона знеособлює людей до правового статусу, не беручи до уваги їхні інтереси, потреби, механізми соціалізації – те, від чого залежить правопорядок у суспільстві, і пояснює, чому одні законодавчі ініціативи "працюють", а інші залишаються на папері. Він, услід за Л. Спиридоновим, вважає сутністю права його соціальне призначення ("генеральну" функцію), тобто забезпечення цілісності, нормального функціонування суспільства.

До цього І. Честнов додає таке міркування з приводу наукової новизни власної праці.

[3] Див.: А Поляков, 'Коммуникативный подход в общей теории права' (2006/2007) 4/5 Проблеми філософії права 60–7.
[4] Честнов (н 1).
[5] Там само.

> Найбільш важливим мені видається питання про наукову новизну, на яку претендує праця "Посткласична теорія права"<…> Передусім досить непростим є питання наукової новизни як такої. Що взагалі можна вважати новим словом у науці? Введення та опис нового історичного джерела, наприклад, в історії права – це справді наукова новизна? Нова класифікація, припустимо, видів гіпотез норми права в теорії права або авторське уточнення якого-небудь поняття, пропозиція щодо зміни статті нормативного правового акта – це новизна в галузевій юридичній науці? Для декого – можливо. Однак дійсно нове, на мій погляд – це новизна концептуального рівня, тобто зміна онтології й методології у відповідній дисципліні. Досягти такої новизни мало кому вдається. Крім того, будь-яка новизна не може не спиратися на минуле знання. Концептуально нове в науці не повинно "відлякувати" наукове співтовариство, однак водночас мати якість новизни.
>
> Звідки береться наукова новизна концептуального рівня? На думку провідних сучасних філософів (цієї точки зору дотримується, наприклад, В. Степін) – із міждисциплінарності або суміжних галузей знань. У будь-якому випадку це повинен бути вихід за межі відповідної наукової галузі в метасистему (тобто трансцендування). Таким рівнем для теорії права, на мій погляд, є соціальна філософія. Саме в ній у другій половині XX ст. відбувались фундаментальні зміни і саме вони можуть (і повинні) стати фундаментом трансформації юридичної науки, якщо остання не бажає залишатися догматичною дисципліною, служницею можновладців. Тому своєю метою в цій книзі (й інших своїх працях) я вбачаю адаптацію сучасної соціально-філософської думки, передусім методологічних розвідок, пристосованих до теорії права. Це пов'язано з принциповим для мене положенням: право – це соціальне явище (у чому мало хто сумнівається), а тому має лише відносну автономність. Право існує тільки разом з іншими соціальними явищами ("чистих" правових явищ і процесів, без культури, політики, економіки, психіки тощо в емпіричній реальності немає), воно обумовлене соціумом як цілим і вивчати його необхідно у взаємозв'язку з ними[6].

Міркування автора про наукову новизну його теорії варто сприйняти критично, з позицій *діалектичної логіки.* Насамперед *поняття* "наукова новизна", як і будь-яке наукове поняття, містить у собі моменти *загального, особливого* й *одиничного.* Відтак, наприклад, введення у науковий обіг та опис нового історичного джерела, пропозиція щодо зміни статті нормативного акта, авторське уточнення якого-небудь поняття – це "нове слово в науці" на рівні *одиничності*; нова класифікація видів гіпотез норми права в теорії права – один із рівнів *особливого* в понятті наукової новизни; а "зміну онтології та методології у відповідній дисципліні", напевно, може бути віднесено до рівня *загального* в понятті наукової новизни.

[6] Честнов (н 1) 11–5.

www.pravoua.com.ua

Тому автор даремно іронізує з приводу "наукової новизни для деяких", протиставляючи її "новизні концептуального рівня" як "дійсно новому". *Усі рівні* наукової новизни *належать до її поняття,* а тому являють собою дійсно нове слово в науці, хоча й мають *різне значення* з точки зору її розвитку: одні фундаментальне, інші прикладне значення. Проте з цього зовсім не випливає, що з новизною концептуального рівня неодмінно й обов'язково пов'язаний *прогрес* наукового знання, оскільки не будь-яка новизна (будь-якого рівня) являє собою *істину*. Адже, нагадаємо слова К. Маркса, істинним повинен бути не лише результат дослідження, а й шлях, який веде до нього. А цей шлях для концептуальної новизни не обов'язково пролягає через "міждисциплінарність або суміжні галузі знань", із виходом теорії права "за межі відповідної наукової галузі", у сферу "соціальної філософії".

Звичайно, юридична наука потребує змін, якщо "не бажає залишатися догматичною дисципліною". Саме тому й не бракує досліджень учених, які вносять такі зміни у пізнання права. Однак це не задовольняє автора, який пропонує пристосувати "сучасну соціально-філософську думку, насамперед методологічні досліди", до теорії права. Чим йому не подобається попередня соціально-філософська думка з її методологією, автор не пояснює, вважаючи, що видав за дещо нове думку про обумовленість права соціумом як цілим. Проте цю обумовленість він розглядає *метафізично*, так само як і догма права, котру він відкидає, розділяючи *інновації* в праві на 'діяльності правлячої еліти і референтної групи, на першому етапі, та широких народних мас щодо легітимації нововведення, на другому'[7].

Утім, із точки зору *діалектики права,* цих "етапів" три: формування *матерії* права "народними масами", оформлення її в норми права "правлячою елітою", легітимація нових норм "народними масами". Відтак "діалогічна методологія" не зовсім прояснює "одне з найважливіших питань" про те, "хто, як і чому здійснює правову інновацію, з яких етапів складається цей процес". Це до питання про наукову новизну "концептуального рівня"…

У посткласичному праворозумінні як об'єкта пізнання визначена *система права* як "уся правова реальність". І. Честнов називає безплідною дискусію про протиставлення "системи права" і "правової системи", через те що 'співвідношення цих понять напряму залежить від типу праворозуміння і лише в юридичному позитивізмі це протиставлення має сенс'. А проте, якщо автор погоджується з *протиставленням* цих понять (хоч би в юридичному позитивізмі), він тим самим припускає їх *неототожність*, існування їх *відмінності*. А з цього випливає, що ототож-

[7] Честнов (н 1).

нюючи ці поняття у подальшому, він припускається логічної помилки підміни понять[8].

У зв'язку з цим варто зазначити, що уже два десятиліття тому мною критично оцінювалися терміни "система права" і "правова система"[9]. Взагалі правознавці, оперуючи термінами "правова система", "система права", "правова реальність", добряче заплутали питання про визначення об'єкта своєї науки (*права як такого,* а не його "реальності", "системи" тощо), ускладнюючи таким чином вибір *вихідного уявлення* про нього.

> Як і будь-яке соціальне явище, право (і, отже, система права) є феноменом, що конструюється (хоча й не свавільно) людьми, оскільки усе, що існує в нашому світі, створено людиною. Крім усього іншого, система права історично і соціокультурно обумовлена, тобто залежить від контексту, в якому набуває смислу і значення. Буття права – ментально-діяльнісне: право існує передусім в уявленнях про повинну, бажану поведінку, яка реалізується в масовій поведінці широких верств населення, включаючи результати (наслідки) такого. Уявлення (ментальні образи) фіксуються у знаково-символічних формах і виступають як норми права, котрі зовні виражаються у відповідних формах права. Масова правова (юридично значуща) поведінка постає у правовідносинах, а також простих формах реалізації права – дотриманні, виконанні та використанні, які можуть існувати й поза правовідносинами. При цьому критерієм правових норм і правових відносин, із точки зору діалогічного соціолого-антропологічного підходу, <…> є найбільша функціональна значущість деяких норм і відносин порівняно з іншими, яка полягає в тому, що саме вони забезпечують нормальне функціонування, виживання соціуму, включаючи його окремі підсистеми[10].

Таким функціонально значущим для усього соціуму правилом поведінки, на думку автора, є заборона на вбивство.

> Те, що в різні історичні періоди та у різних народів убивство кваліфікується по-різному, не скасовує того факту, що без заборони подібних жодне суспільство вижити не зможе. А ось, скажімо, правила етикету такого об'єктивного значення не мають. Конститутивним для ринкової економіки, наприклад, є право приватної власності. Хоча неможливо дати таку оцінку щодо кожного правила поведінки, заперечувати функціональну значущість деяких правил поведінки для самозбереження суспільства безперспективно[11].

[8] Честнов (н 1) 201.
[9] О Ющик, *Галузі та інститути правової системи (міфи і реальність)* (Оріяни 2002) 10–1. Пізніше ці уявлення було уточнено й розвинуто, внаслідок чого саме право розглядається як система.
[10] Честнов (н 1).
[11] Там само 201–2.

www.pravoua.com.ua

Наведені зауваження вказують на *безперспективність* логіки автора з його оцінкою "функціональної значущості деяких правил поведінки для самозбереження суспільства". По-перше, зовсім не все існуюче в нашому світі "створено людиною", дещо нам дається від природи. Дискусійною є також теза, що "право існує передусім в *уявленнях* про *повинну, бажану* поведінку" ("бажану" чи все ж "повинну"?), які реалізуються "у масовій поведінці, включаючи наслідки такої". Не менш дискусійне визначення зафіксованих "у знаково-символічних формах" уявлень ("ментальних образів") як *норм права,* що виражаються *зовні* "у відповідних формах права". Ніби "знаково-символьні форми" не є "зовнішніми формами". І зовсім заплутує справу заява автора про те, що "масова (?) правова (юридично значуща) поведінка" (так "правова" чи "юридично значуща"?) "постає у правовідносинах, а також простих формах реалізації права – дотриманні, виконанні та використанні", які, виявляється, "можуть існувати і поза правовідносинами".

Автор, схоже, не підозрює, що його уявлення про реалізацію права поза правовідносинами перекреслює його ж наступні міркування про "критерії розрізняння права/неправа", як найбільш фундаментальне питання теорії й філософії права, якими він намагається "прояснити" це питання.

Нарешті, про заборону на вбивство. Така заборона в історії ніколи і ніде не набувала того *абсолютного* значення, яке для неї визначив автор; вказана заборона *завжди* пов'язувалася *з конкретними умовами й обставинами.* Так само автор *абсолютизує* конституюючий характер *права приватної власності* для ринкової економіки. Давно не є секретом, що, з одного боку, у ринкові відносини вступають не самі лише *приватні* власники; з другого боку, сучасна капіталістична економіка, заснована на *праві приватної власності,* давно вже перестала бути суто "ринковою економікою".

У підсумку своїх міркувань І. Честнов робить висновок, що

> елементами (точніше – аспектами) системи права є люди, які виступають суб'єктами права, їх уявлення про соціально значущу поведінку, тобто правова культура, об'єктивована в норми права, і масова поведінка людей, що відтворює (як традиційно, так, іноді, й інноваційно) норми права. Ці елементи (аспекти) взаємодіють і взаємообумовлюють одне одного, перебуваючи у стані діалогу[12].

[12] Честнов (н 1) 203. Автор у зв'язку з цим наводить зауваження К. Скловського про те, що у підручниках і курсах загальної теорії права та галузевих дисциплін правотворчість і правозастосування переважно розглядаються як "безлюдний", здійснюваний сам собою, без участі професіоналів процес, а людина і громадянин фігурують як пасивний об'єкт права, навіть якщо йдеться про захист їхніх прав. Механізм правового регулювання у підручниках з теорії викладають, абстрагуючись від позицій суб'єктів діяльності, ніби автори погоджуються із розумінням судді як автомата, а застосування права зводять до силлогізму (Там само).

Проблема суб'єкта права, як зазначає І. Честнов, – одна з найбільш актуальних у сучасній юридичній науці. Цю актуальність автор пов'язує зі зміною уявлення про людину у сучасному світогляді та зміною фактичного становища людини в суспільстві. Людина все більше відчужується від результату своєї діяльності, включаючи політико-правові явища та процеси; водночас зростає усвідомлення неприпустимості цієї тенденції. Людина творить реальність як суб'єкт, але разом із тим вона обумовлена попередньою соціальною реальністю, яка й зробила її суб'єктом права, наділивши правоздатністю та дієздатністю. Усе це, за словами автора, 'не може не мати прямого стосунку до юриспруденції, оскільки поняття "суб'єкт права", "правовий статус", "правосуб'єктність" є похідними від понять суб'єкт, соціальний статус, соціальна суб'єктність'[13].

Постструктуралізм і постмодернізм, як зазначає у зв'язку з цим І. Честнов, піддають критиці традиційне для філософії права і теорії права епохи модерну трактування суб'єкта права за догматизм, раціональність, об'єктивізм і статичність останнього, як пануючі уявлення в класичній юриспруденції.

Догматизм суб'єкта права пов'язаний із притаманним юридичному позитивізму переконанням у похідності поняття "суб'єкт права" від волі законодавця (чи основної норми в інтерпретації нормативізму). Право творить суб'єкта права, наділяючи його правосуб'єктністю, правовим статусом, який ототожнюється з правами й обов'язками.

> Тим самим суб'єкт права виявляється генетично і функціонально підпорядкованим структурі – об'єктивному праву, що виступає деміургом правової реальності. Багатомірність суб'єкта права зводиться до одного (хоча й досить важливого, проте зовсім не єдиного) аспекту – правам та обов'язкам[14].

Зміни, що відбулися у світогляді (картині світу) постіндустріального суспільства, стверджує автор, поставили під сумнів догматичність, раціональність, об'єктивність і статичність суб'єкта права. У вітчизняній літературі панує структуралістський підхід до суб'єкта права, який зводить його до знеособленого носія правосуб'єктності. Тому навіть у солідних за обсягом курсах і підручниках із теорії держави і права відсутні спеціальні глави чи хоча б параграфи, присвячені суб'єкту права.

Методологія постструктуралізму і постмодернізм, за словами автора, "утверджують перманентну мінливість суб'єкта права, його екзистенціально відтворювану природу". Суб'єкт права – не даність, а соціальний конструкт (як і право загалом).

[13] Честнов (н 1) 205–8.
[14] Там само.

www.pravoua.com.ua

> З точки зору антропологізму постсучасного світогляду, суб'єкт права має трактуватися не просто як суб'єкт правовідносин, а значно ширше – як центр правової системи, її творець і постійний діяч. Саме суб'єкт права формує й відтворює своїми діями правову реальність. Звичайно, зв'язок суб'єкта права і права як структури значно складніший за відношення "творець – продукт творення". Суб'єкт створює й перетворює правову реальність, але одночасно сам формується нею в процесі правової соціалізації[15].

Відтворення соціальних інститутів (соціального світу, в широкому сенсі слова) водночас означає відтворення суб'єктів цих інститутів. У цьому процесі виявляється діалог одиничного і загального, індивіда і структури. Соціальний (і правовий) інститут є об'єктивне, тобто незалежне від волі, бажання тощо окремих (саме окремих) суб'єктів утворення. Водночас інститут не може існувати поза і без людей, які своїми діями та розумовою активністю здійснюють його функції[16].

Традиційна філософія права, за словами автора, забула про автономію особистості, а сучасна філософія права будується на необґрунтованому розділенні між індивідом і суб'єктом права. Перевагу віддано концепції "суб'єкта права" як частині деякого паралельного "юридичного світу", що розуміється як цілком відмінний від світу тілесних істот особливий світ. У ньому поняття так званого "суб'єкта права" (передбачуване як "юридичне") замінює собою індивіда. Тому все, що стосується конкретного індивіда у плоті й крові стає чужим і несуттєвим для філософії права.

Однак у правовій (юридично значущій) діяльності людини та інших формах її зовнішньої активності знаходять вираз (представлені) правові статуси. І. Честнов зазначає: 'Суб'єкт права, з точки зору постклассичної юридичної науки – це постійно відтворювана і така, що вирішується в онтологічному діалозі, антиномія людини і правового статусу'[17]. Саме людина виражає, реалізує своїми діями і ментальною активністю правовий статус як сукупності прав та обов'язків. Суб'єкта права відзначає багатомірність, пов'язана з численними правовими ідентичностями у сучасному соціумі, контекстуальність (залежність від історичної епохи і культури-цивілізації) та мінливість. Такий підхід, на думку автора, дає змогу по-новому уявити і суб'єкта права, і правовий статус, правосуб'єктність, права й обов'язки.

Правовий статус – це формально визначені права й обов'язки і водночас фактичне становище людей, що займають визначене статусом положення в соціумі. Правосуб'єктність – не просто потенційна (для

[15] Честнов (н 1).
[16] Там само 208–13.
[17] Там само.

дієздатності реальна) можливість мати і реалізовувати права та обов'язки, а й масова фактична діяльність щодо володіння і реалізації прав та обов'язків, а також масове, пануюче в суспільстві уявлення про таку діяльність. Права та обов'язки – не просто володіння потенційною можливістю здійснювати певні дії й вимагати адекватних дій від зобов'язаної особи й усвідомлення цієї можливості, як і необхідності здійснення певних дій на користь управненої особи, а й фактичні дії, які реалізують ці права та обов'язки[18].

Треба сказати, що визначення в посткласичній юридичній науці *суб'єкта права* як "постійно відтворюваної і такої, що вирішується в онтологічному діалозі, антиномії людини і правового статусу", не витримує критики. Протиставляючи "людину" та її "правовий статус" *у межах поняття* "суб'єкт права", ця точка зору здіймає це останнє поняття над двома першими, хоча тут же автор стверджує дещо протилежне, а саме, що правові статуси *представлені в діяльності людини* і саме "людина виражає, реалізує своїми діями правовий статус як сукупність прав і обов'язків".

Насправді не людина є атрибутом її статусу, а, навпаки, *правовий статус є атрибутом людини.* Тому фігура суб'єкта права є ніщо інше, як статусний вираз людини, як єдності індивіда, особистості та індивідуальності; "суб'єкт права" – *усього лише деяка своєрідна "правова особистість" людини як такої.* Кожній такій "правовій особистості" властива своя правосуб'єктність, комплекс прав і обов'язків, що визначається фактичним положенням людей, які "займають певне положення в соціумі". Але це їхнє фактичне положення визначається не правовим статусом, як стверджує І. Честнов, а *соціальним статусом* індивіда; від соціального статусу раба й рабовласника, кріпака й поміщика, найманого працівника й капіталіста залежить відповідний до їх соціального статусу набір їхніх прав та обов'язків, тобто правовий статус того або іншого суб'єкта. Інакше кажучи, "правовий статус" – тільки особлива *суспільна форма* статусу людини, поряд із її соціальним, політичним та іншими статусами.

Не з'ясувавши поняття, автор лише примножує плутанину традиційної філософії права з її "необґрунтованим розділенням між індивідом і суб'єктом права". Повторюючи за цією філософією догматичне визначення понять правосуб'єктності, прав та обов'язків як *"можливостей"*, він "уточнює": права й обов'язки – це не просто володіння *потенційною можливістю* вчиняти певні дії та вимагати адекватних дій від зобов'язаної особи й усвідомлення цієї можливості та необхідності здійснення певних дій на користь управненої особи, а ще й *фактичні дії,* що реалізують ці права та обов'язки. Водночас про зміст "фактичних дій", про те,

[18] Честнов (н 1) 214–6.

www.pravoua.com.ua

є ці дії *правомірними* чи *протиправними* діяннями, автор вирішив промовчати.

З таким непевним уявленням про права й обов'язки, із плутаниною понять "правовий статус" і "суб'єкт права" пропоноване автором визначення суб'єкта права як *первинного елемента* правової системи виглядає не зовсім переконливим, тим паче, що услід за цим він одразу переходить до розгляду *норм права.* Утім, такий "стрибок" зі сфери сущого в сферу повинного *("должного")* насамперед слід обґрунтувати, проте аргументації з цього приводу автор не надає.

Водночас відзначимо, що, на відміну від традиційної теорії права ("класичної"), своєю спробою уявити права і обов'язки суб'єкта не як лише "можливості", а й як *фактичні* дії, І. Честнов наближається до Е. Бекбаєва, який визначив початком пізнання правової системи *діяння* людини[19].

Ця обставина свідчить про те, що у пошуках виходу з кризи праворозуміння наукова думка шукає нові підходи, виявляючи при цьому *тенденцію* відходу від позитивістських трактовок права у напрямку до соціологічного та діалектичного праворозуміння[20].

Реально маючи справу з буржуазним правом й *абсолютизуючи* уявлення про нього, поширюючи його на будь-яке право *взагалі*, догматика права заплуталась у нагромадженні *абстракцій*, що нею продукуються за *логікою цієї абсолютизації.* У підсумку, теоретики права постають перед проблемою *зібрати воєдино* абстракції "норми права", "закону", "законодавства", "прав" і "обов'язків", "правовідносин", "правопорядку", "правосвідомості" тощо, конструюючи поняття "правових механізмів", "правових режимів", "правової матерії", намагаючись якось вбудувати останні в "правову систему".

При цьому *право суб'єкта,* як і сам суб'єкт права, губляться у плутанині цього нагромадження абстракцій і ніяк не можуть вийти на перший план як *вихідного пункту* пізнання права, хоча цей вихідний пункт був визначений нами уже 20 років тому[21].

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Chestnov Il'ja, *Postklassicheskaja teorija prava* (Alef-Press 2012) (in Russian).
2. Yushchyk O, *Haluzi ta instytuty pravovoi systemy (mify i realnist)* (Oriiany 2002) (in Ukrainian).

[19] Е Бекбаев, 'Проблема начала в теоретическом познании правовой системы' (автореф дис д-ра юрид наук, 2016).
[20] О Ющик, 'Ескіз діалектичної теорії права' (2016) 6 Право України 156–66.
[21] О Ющик, 'Суб'єктне право – вихідний пункт дослідження права' (2002) 21 Держава і право 16–23.

Journal articles
3. Poljakov A, 'Kommunikativnyj podhod v obshhej teorii prava' (2006/2007) 4/5 Problemy filosofii prava 60–7 (in Ukrainian).
4. Yushchyk O, 'Eskiz dialektychnoi teorii prava' (2016) 6 Pravo Ukrainy 156–66 (in Ukrainian).
5. Yushchyk O, 'Subiektne pravo – vykhidnyi punkt doslidzhennia prava' (2002) 21 Derzhava i pravo 16–23 (in Ukrainian).

Theses
6. Bekbaev E, 'Problema nachala v teoreticheskom poznanii pravovoj sistemy' (avtoref dis d-ra jurid nauk, 2016) (in Russian).

Oleksii Yushchyk

"POSTCLASSICAL THEORY OF LAW" AND ITS SCIENTIFIC NOVELTY

Abstract. The article provides a critical analysis of the scientific novelty proposed by I. Chestnov so-called "postclassical theory of law". It is noted that the author of this theory critically perceives the main directions of legal understanding in terms of postclassical methodology, as a radical critique of the modern era. He proposes to focus in the knowledge of legal reality not only on rational, but also on linguistic, anthropological and pragmatic approaches in the context of dialogical methodology. Therefore, the law is considered not in statics, but in the dynamics of the process of reproduction of legal reality, taking into account the personality of the individual. Thus, classical jurisprudence is denied as "inhuman", one that depersonalizes people to legal status, without taking into account their interests, needs, mechanisms of socialization.

From the standpoint of dialectical logic, the article evaluates I. Chestnov's understanding of the concept of scientific novelty as only a novelty of the conceptual level, which, in his opinion, is inherent in the postclassical theory of law. Similarly, from the point of view of the dialectic of law, the metaphysical nature of the dialogical methodology of the dichotomous approach to innovation in law is criticized. Attention is paid to the interpretation of the concepts of the legal system. The author's statement about the functionally significant for the whole society rule of conduct, which the author considers the prohibition of murder in all societies, and his idea of the implementation of law outside the legal relationship was critically evaluated.

The reasoning of the author of the "postclassical theory" on the relationship between the concepts of "law" and "subject of law" and the latter with the concept of "legal status" is also considered, critical remarks are made about these considerations.

His understanding of the concept of rights and responsibilities and the recognition of the subject of law as a primary element of the legal system has been critically assessed. The general conclusion is made that in the search for a way out of the ongoing crisis of legal understanding, the tendency to move away from positivist interpretations of law in the direction of sociological and dialectical legal understanding is markedly determined.

Keywords: postclassical theory of law; law; subject of law; legal status; legal system.

www.pravoua.com.ua